

Y TYWYSOG MADOG AB OWAIN

'In fourteen hundred and ninety-two Columbus sailed the ocean blue'... yn ôl y dywediad, a darganfod America. Ond, yn ôl y chwedl, roedd y Tywysog Madog ab Owain Gwynedd yno yn gyntaf - rhyw 300 mlynedd ynghynt.

Hwylodd Madog a'i frawd Rhiryd o'r lle a wyddom heddiw fel Llandrillo-yn-rhos ym 1170, a gollwng angor o bosibl ar arfordir Alabama fel y gelwir heddiw. Dychwelodd Madog i Gymru gyda straeon o antur uchel cyn cychwyn yr eil waith, gan gymryd band o ymsefydlwyr gydag ef. Credir eu bod wedi glanio yn Mobile Bay, cyn dilyn afon Alabama i mewn i'r tir. Ond dyw'r stori ddim yn gorffen yno: dwedir bod caerau cerrig ar hyd yr afon sy'n dyddio o gwmpas yr amser cyrhaeddodd Madog ar ddyluniad tebyg i Gastell Dolwyddelan, a chredir i anturiaethwyr cynnar gael tystiolaeth o ddylanwad Cymreig ymhlith gwahanol lwythau Indiaid Gogledd America - gan gynnwys y defnydd o gwryglau - math o gwch dal mewn defnydd yng Nghymru heddiw.

Prun ai ffaith neu chwedl ydyw, mae stori Madog wedi bod yn ysbrydoliaeth ffrwythlon i genedlaethau o feirdd, nofelwyr a haneswyr diwylliannol.

Honnir mai mab anghyfreithlon i Owain Gwynedd, tywysog Gwynedd a ystyrir yn eang yn un o arweinwyr blaenllaw Cymru yn y Canol Oesoedd, oedd Madog. Yn dilyn Marwolaeth Owain Gwynedd ym 1170, dechreuodd gweryl gwaedlyd rhwng ei etifedd Hywel a Maelgwn, Rhodri a Dafydd a'i feibion iau. Roedd y rhain yn feibion i ail wraig Owain, Cristin. Yn gyfan gwbl, roedd ganddo o leiaf 13 o blant o'i ddwy wraig, a ganed nifer mwy y tu allan i briodas; ond – yn ôl y traddodiad Cymreig, roedd pob plentyn yn cael eu cydnabod yn llawn. Yn ôl y chwedl, roedd Madog a'i frawd Rhiryd ymhlith y rhain.

Mae'r chwedl yn honni bod Madog wedi digalonni gan yr ymladd rhwng ei frodyr ac felly penderfynodd ef a Rhiryd deithio'r môr gorllewinol gyda llynges fach o gychod. A dyna a wnaethant, gan hwylio o Landrillo, Llandrillo-yn-rhos.

Mae'r stori yn dweud eu bod wedi darganfod gwlad bell, ffrwythlon lle'r ymgartrefodd cant o Gymry a deithiodd gyda Madog. Awgrymir mai yng ngorllewin Florida neu Mobile Bay, Alabama yn yr Unol Daleithiau y glaniodd llong Madog. Yna bod Madog a rhai eraill, wedi dychwelyd i Gymru i recriwtio mwy o ymsefydlwyr ac yna dychwelyd ar draws yr Iwerydd yr eildro, byth i ddychwelyd eto.

Er nad oes prawf cadarn, cafwyd rhai hanesion diddorol sy'n ymddangos i gefnogi'r chwedl. Ar 26 Tachwedd, 1608, ysgrifennodd Peter Wynne, aelod o griw archwilio Capten Christopher Newport i bentrefi dwyreiniol Siouan MONACAN, uwchben y rhaeadr Afon James yn Virginia, lythyr at John Egerton. Ynddo dywedodd wrth Egerton bod rhai aelodau o griw Newport yn credu bod ynganiad iaith y Monacans yn 'debyg' i'r Gymraeg a siaradodd Wynne. Ar ben hynny, mae'r Monacans ymysg llwythau nad ydynt yn perthyn i'r Algonquian. Cyfeirir atynt gan y Algonquians fel "Mandoag" - term pryfoclyd o agos at 'Madoc-ian'.

Ymsefydlwr cynnar arall i honni cyfarfod gydag Indiaid oedd yn siarad Cymraeg oedd y Parch Morgan Jones. Dywedodd wrth Thomas Lloyd, dirprwy William Penn, ei fod wedi ei gipio ym 1669 gan lwyth o Tuscarora a elwir y Doeg. Yn ôl Jones, arbedwyd ei fywyd pan glywodd pennaeth y llwyth yn ef yn siarad Cymraeg. Mae'n debyg bod pennaeth y llwyth yn gyfarwydd â'r iaith, ac yn deall llawer o'r hyn a ddywedodd Jones. Adroddiad Jones ei fod wedyn wedi byw gyda'r Doeg am sawl mis, gan bregethu yr Efengyl yn y Gymraeg atynt, cyn dychwelyd i'r Wladfa Brydeinig lle recordiodd yr antur ym 1686.

Mae traddodiad gwerin wedi hir ddal bod safle o'r enw 'Devil's Backbone' yn Ynys Rose, tua phedwar ar ddeg milltir i fyny'r afon o Louisville, Kentucky, unwaith yn gartref i lwyth o Indiaid oedd yn siarad Cymraeg.

Ym 1810, ysgrifennodd llywodraethwr cyntaf Tennessee, Jon Sevier at ei ffrind, Major Amos Stoddard ynghylch a sgwrs roedd wedi cael blynyddoedd ynghynt ym 1782 gyda'r hen bennaeth y Cherokee, Oconostota am amddiffynfeydd hynafol a adeiladwyd ar hyd Afon Alabama. Yn y llythyr, mae Sevier yn honni bod yr hen bennaeth wedi dweud wrtho fod y caerau wedi eu hadeiladu gan bobl gwyn o'r enw "Cymraeg", fel amddiffyniad yn erbyn y Cherokee. Ysgrifennodd Sevier hefyd ym 1700 ynglŷn â darganfyddiad honedig o chwe sgerbwd mewn arfwisg bres ac arnynt arfbais Gymreig.

Mae'r stori yn cael ei chadarnhau mewn llythyr diweddarach, dyddiedig 1824 gan Thomas S Hind, a ysgrifennodd at olygydd y Pioneer Americanaidd ynglŷn â thraddodiad Madog. Yn y llythyr hwnnw, honnodd Hind, bod olion chwech o filwyr wedi cael eu cloddio ger Jeffersonville, Indiana ar Afon Ohio ym 1700 a rheini hefyd yn gwisgo brestbladau gydag arfbais Gymreig arnynt.

Mae'n debygol na wyddwn ni byth mo'r gwir, na ddaw unrhyw arteffact na thystiolaeth i glawr a fedr brofi y tu hwnt i amheuaeth bod uchelwr Cymreig wedi darganfod America dair canrif cyn Columbus. Serch hynny, mae'n stori ddiddorol ac yn chwedl sydd wedi gwrthsefyll prawf amser.